

kendisi de birkaç kitap yazmıştır. Bunlardan *Risâletü'l-cihâd* İbn Tûmert'in *Kitâbü E'azzi mâ yuṭṭab* adlı eserinin ekinde yayımlanmıştır (nşr. Goldziher, Cezayir 1903; nşr. Ammâr Tâlibî, Cezayir 1985; nşr. Abdülğani Ebû'l-Azm, Merakeş 1997). Ebû Ya'kûb Yûsuf adalet mekanizmasının iyi çalışmasına çok önem verirdi. İdarecilere gönderdiği fermanlarda adaletin yerine getirilmesi konusunda özen gösterilmesini vurgulamış, ölüm cezası uygulanırken acele davranılmamasını ve cezaların kendisi tarafından incelenmeden infaz edilmemesini istemiştir. Yûsuf b. Abdülmü'min bu icraatlarıyla, oğlu Ebû Yûsuf Ya'kûb el-Mansûr zamanında Muvahhidler medeniyetinin en olgun ürünlerini vermesine zemin hazırlamıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sâhibüssalât, *el-Men bi'l-imâme* (nşr. Abdülhâdi et-Tâzi), Beyrut 1987, s. 237 vd.; Abdülvâhid el-Merrâkûşî, *el-Mu'cib fi telhîsi aḥbârî'l-Mağrib* (nşr. M. Saîd el-Iryân – M. el-Arabî), Dârülbeyzâ 1978, s. 345 vd.; İbnü'l-Kerdübûs, *Târîḥu'l-Endelûs* (nşr. Ahmed Muhtâr el-Abbâdî), Madrid 1971, s. 125; İbn Halikân, *Vefeyât*, VII, 130-138; İbn İzârî, *el-Beyânü'l-muğrib* (Kettânî), s. 78-167; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb* (nşr. Mustafa Ebû Dayf Ahmed), Dârülbeyzâ, ts. (Dârü'n-neşri'l-Mağribiyye), s. 418-419, 430-434; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, XXI, 98-103; *el-Hulelû'l-mevşîyye fi zikri'l-aḥbârî'l-Merrâkûşîyye* (nşr. Y. S. Allûş), Rabat 1936, s. 157-158; İbn Haldûn, *el-İber*, Beyrut 1413/1992, VI, 282-285; Makkarî, *Nefḥu't-ṭîb*, VIII, index; M. Abdullah İnân, *‘Aşrû'l-Murâbiṭîn ve'l-Muvahhidîn fi'l-Mağrib ve'l-Endelûs*, Kahire 1384/1964, II, 10-138; Abdullah Ali Allâm, *ed-Devletü'l-Muvahhidiyye bi'l-Mağrib fi ‘ahdi ‘Abdilmü'min b. ‘Alî*, Kahire 1971, tür.yer.; Seyyid Abdülazîz Sâlim, *Târîḥu'l-Mağrib fi'l-‘aşrî'l-İslâmî*, İskenderiye, ts. (Müessesetü şebâbî'l-câmîa), s. 711-715; J. F. O'Callaghan, *A History of Medieval Spain*, New York 1983, s. 239-241; C. Sánchez-Albornoz, *España Musulmana*, Madrid 1986, II, 280 vd.; Jamîl M. Abun-Nasr, *A History of the Maghrib in the Islamic Period*, Cambridge 1987, s. 95-97; Hüseyin Münis, *Târîḥu'l-Mağrib ve ḥaḍâratüh*, Beyrut 1412/1992, s. 102-105; M. J. Viguera Molins, *Los reinos de taifas y las invasiones magrebies*, Madrid 1992, s. 249-282; Yûsuf Eşbâh, *Târîḥu'l-Endelûs fi ‘ahdi'l-Murâbiṭîn ve'l-Muvahhidîn* (trc. M. Abdullah İnân), Kahire 1417/1996, II, 64-76; H. Kennedy, *Muslim Spain and Portugal*, London 1996, s. 216-236; Ali Muhammed Muhammed es-Sallâbî, *Devletü'l-Muvahhidîn*, Amman 1998, s. 140-157; Lütfi Şeyban, *Reconquista: Endülüste Müslüman-Hristiyan İlişkileri*, İstanbul 2003, s. 229 vd.; A. Huici Miranda, *et-Târîḥu's-siyâsî li'l-imbaratü-riyyeti'l-Muvahhidiyye* (trc. Abdülvâhid Ekmîr), Dârülbeyzâ 2004, s. 198 vd.; *Los Almohades, problemas y perspectivas* (ed. P. Cressier v.dğr.), Madrid 2005, I-II; Allen Fromherz, “Abû Ya'qûb Yûsuf b. ‘Abd al-Mu'min”, *The Encyclopaedia of Islam Three*, Leiden 2008, fas. 2, s. 25-28; Enayattollah Fatehi-Nezhad, “Abû Ya'qûb”, *Encyclopaedia Islamica*, London 2009, II, 720-728.

MEHMET ÖZDEMİR

YÜSUF AĞA KÜTÜPHANESİ

Konya'da
Yûsuf Ağa tarafından kurulan
kütüphane.

Çeşitli bölgelerde yaptırılan bu gibi kütüphanelerin çoğunu, o bölgelerde doğup büyümüş ya da orada bir müddet vazife yapmış kimseler tesis etmiştir. Konya'da 1209 (1795) yılında Yûsuf Ağa tarafından kurulan kütüphane ise bu konudaki birkaç istisnadan biridir. Giritli fakir bir aileden gelen ve III. Selim'in annesi Mihrişah Sultan'a kethüdâlık yapan, baruthâne nâzırlığı, darphâne emînliği gibi görevlerde bulunan Yûsuf Ağa, bir kütüphane ve medrese inşa etmek istediğinde bunun için en çok ihtiyaç duyulan bölgeyi araştırmış ve Konya'da karar kılmıştır. Burayı seçmesinin sebebini vakfiyesinin giriş bölümünde, eskiden beri ilim ve ulemâ merkezi olan Konya'da talebelerin kitap bulmakta güçlük çektiklerini görmesi şeklinde açıklamakta, diğer bir sebebinin de bu şehrin mânevî havası olduğunu bildirmektedir (Şer'iyye Sicilleri, Evkâf-ı Hümâyun Müfettişliği, nr. 261, s. 53-55).

Yûsuf Ağa, Konya'da Sultan Selim Camii'nin batı duvarına bitişik olarak yaptırdığı kütüphanesi için 25 Cemâziyelâhîr 1209 (17 Ocak 1795) tarihinde hazırlattığı vakfiyesine kütüphane hizmetlileriyle ilgili olarak Âtîf Efendi, Râgıb Paşa, Veliyyüddin Efendi ve Hamidiye kütüphaneleri vakfiyelerindeki şartlara benzer şartlar koymuştur. Ancak görevlilerin ücretinin yılda iki defa muharrem ve receb ayı başlarında verilmesi, hâfız-ı kütüblerin Konya halkından seçilmesi, bunların geçmiş hakkında bilgi sahibi olunması ve denemiş olması gibi değişik şartlar da vardır. Vakfiyede birinci hâfız-ı kütübe günlük 100, ikinci hâfız-ı kütübe 90, kitap çıkarma

ve tekrar yerine yerleştirme konusunda yardımcı olacak iki hâfız-ı kütüb yamağına da günlük 50 akçe gibi oldukça yüksek ücretler tayin edilmiş, temizlik yapacak ve düzeni sağlayacak kâyıma da günlük 10 akçe verilmesi şart koşulmuştur. Hâfız-ı kütüblerde bulunması gereken nitelikler yanında bu göreve kadıların ve nâiblerinin, müderrislerin, imamların, devlet hizmetinde çalışan kimselerin, sanatkârların ve ticaret erbabının getirilmemesini istemiştir. Hâfız-ı kütüblerin kütüphanede bütün gün bizzat bulunmaları üzerinde ısrarla durulmuş, ölen hâfız-ı kütüblerin yetişkin olmayan çocuklarının babalarının görevine tayin edilmesinden kaçınılması gerektiği belirtilmiştir. Vakfiyede ayrıca her yılın muharrem ayı başında yapılacak kitap sayımı için şehrin kadısına 20 kuruş ödenmesi ve sayım günü şehrin müftüsüyle âlimlere kütüphanede ziyafet verilmesi istenmiş, ziyafet ve kahve parası olarak da 30 kuruş ayrıldığı bildirilmiştir.

Yine aynı tarihte düzenlenen ek vakfiyeden, vakfın giderlerinin karşılanması için devrin padişahı tarafından Yûsuf Ağa'ya iki mukâtaanın gelirinin verildiği anlaşılmaktadır (Şer'iyye Sicilleri, Evkâf-ı Hümâyun Müfettişliği, nr. 261, s. 57-58; BA, Cevdet-Maârif, nr. 355, s. 101).

Yûsuf Ağa, kütüphanesinde hiçbir şekilde dışarıya ödünç kitap verilmemesi gerektiğine dair şart koydurmuş, ayrıca devrin padişahının bu hususa işaret eden bir hükmünün Konya valisine ve kadısına gönderilmesini, vakfiyenin ileride kaybolma ihtimalinden dolayı bir kopyasının (Konya Şer'iyye Sicilleri, nr. 67, s. 19-51) Konya siciline kaydedilmesini sağlamıştır (Sak, s. 83-88). Yûsuf Ağa Kütüphanesi ile Kayseri'de bundan iki yıl sonra kurulan (1212/1797) Râşid Efendi Kütüphanesi'nin vakfiyelerinde hâfız-ı kütüblerin görevleriyle ilgili kayıtlarda büyük benzerlikler olduğu görülmektedir. Her iki vakfiyede de hâfız-ı kütüblerin kütüphanede kitap okuyanlara nezâret etmesi gerektiği üzerinde durulmuştur. Yûsuf Ağa, kitap kaybının ve kitap sayfalarının kesilmesinin önüne geçmek için hâfız-ı kütüblerin ve yamaklarının “göz ucuyla” okuyucuları denetlemesini istemiştir. Yûsuf Ağa Kütüphanesi cuma hariç her gün güneşin doğuşundan bir saat sonra açılacak, güneşin batışına bir saat kala kapatılacak, öğle ve ikinci namazları için çalışmaya ara verilecektir. Hâfız-ı kütübler, kütüphanenin her açılışında kütüphaneyi kuranın ruhuna üç Fâtîha okuyup dua edecek ve Kur'ân-ı Kerim okuyacaklardır.

Yûsuf Ağa Kütüphanesi – Konya

Kuzey duvarındaki inşa kitâbesine göre 1210 (1795) yılında inşa edilen Yûsuf Ağa Kütüphanesi kesme taştan kubbeli, tek mekânli bir yapıdır ve kare planlı, üstü sekiz köşeli sağır kasnaklı bir kubbe ile örtülmüştür. Vakfiyede bu, “yek kubbe” ve “kâgîr” şeklinde ifade edilmiştir. İki sıra halinde çok sayıda pencere ile aydınlatılan binanın dört köşesi yuvarlatılmış ve üst kısımlarına birer silindirik ağırlık kulesi eklenmiştir. Kitap deposu Râgıb Paşa Kütüphanesi’nde olduğu gibi binanın ortasındadır ve etrafı demir parmaklıkla çevrilmiştir. Biri doğu tarafında Sultan Selim Camii’ne, diğeri batı cephesinde sokağa açılan pencereden bozma iki kapısı vardır (Cunbur, I/1 [1963], s. 207). İnşa masraflarını gösteren bir defterde kütüphanenin mefruşat giderleri de gösterilmektedir (BA, Kâmil Kepeci, nr. 806). Kütüphanenin tefrişi için on dokuz halı, minderler ve minder kılıfları, halıların altlarına konmak üzere hasır ve seccade alınmış, bütün bunlar için 21.342 para ödenmiştir. Kütüphanenin inşası için harcanan miktar ise 2.281.098 paradır.

Yûsuf Ağa Kütüphanesi XX. yüzyılın başlarına kadar kurulduğu binada hizmet vermeye devam etmiş, 1927’de yönetimi Mevlânâ Müzesi İhtisas Kütüphanesi ile birleştirilmiş ve kitapları da bir süre için oraya taşınmıştır. 1946 yılından sonra Maarif Vekâleti Kütüphaneler Umum Müdürlüğü kütüphaneyi tekrar eski mekânında hizmete açmıştır. 17 Rebiülevvel 1316 (5 Ağustos 1898) tarihinde hazırlanan katalogunda Yûsuf Ağa’nın kütüphanesine 904 adet kitap vakfettiği, daha sonraki bağışlarla bu sayının 1270 cilde ulaştığı belirtilmiştir. Bugün Yûsuf Ağa Kütüphanesi’nde sonradan katılan Sadreddin Konevî, Ebû Saîd el-Hâdimî, Konya Millî Kütüphane, Zafe-riye Medresesi, Zincirli Medrese, İbrâhim Aczî Kendi ve Mala Hatun koleksiyonlarıyla birlikte 3186 yazma eser bulunmaktadır; basma eserlerin sayısı 8674’tür.

BİBLİYOGRAFYA :

Yûsuf Ağa Kütüphanesi’nin 1209 Tarihli Vakfiyesi: Şer’iyye Sicilleri, Evkâf-ı Hümâyün Müfettişliği, nr. 261, s. 53-56; VGMA, nr. 630, s. 1090-1094; Ek Vakfiyesi: Şer’iyye Sicilleri, Evkâf-ı Hümâyün Müfettişliği, nr. 261, s. 57-58; Mehmet Önder, *Mevlâna Şehri Konya*, Konya 1962, s. 353; Naci Bakırcı, “Mevlâna Müzesi İhtisas Kütüphanesi’nin 1926 Yılında Kuruluşu, Yusuf Ağa Kütüphanesi’nin Buraya Nakli”, *X. Millî Mevlâna Kongresi, Tebliğler*, Konya 2002, I, 301-305; İzzet Sak, *Şer’iyye Sicillerinde Bulunan Konya Vakfiyeleri (1650-1800)*, Konya 2005, s. 83-88; Yılmaz Önge, “Konya Yusuf Ağa Kütüphanesi”, *Yusuf Ağa Kütüphanesi, Tarihçe, Teşkilat ve Katalogu: Konya* (haz. Lütfi İkiz), Konya, ts. (Arı Basımevi), s. 9-11; İsmail E. Erünsal, *Osmanlı Vakıf*

Kütüphaneleri: Tarihi Gelişimi ve Organizasyonu, Ankara 2008, s. 260-261, 356, 397, 408, 494, 497, 546, 547; Müjgan Cunbur, “Yusuf Ağa Kütüphanesi ve Kütüphane Vakfiyesi”, *TAD*, I/1 (1963), s. 203-217; Mustafa Can, “Sadreddin Konevî’nin Eserleri ve Kütüphanesi”, *Selçuklu Araştırmaları Merkezi, Selçuk Dergisi*, sy. 4, Konya 1989, s. 120-121.

İSMAİL E. ERÜNSAL

YÜSUF b. AHMED

(يوسف بن أحمد)

Necmüddin Yûsuf b. Ahmed
b. Muhammed es-Sülâi el-Yemânî
(ö. 832/1429)

Zeydi müfessir ve fakih.

Fakih Yûsuf diye tanınır. Görüştüğü âlimlerin doğum tarihlerinden hareketle VIII. (XIV.) yüzyılın ikinci çeyreğinde, muhtemelen ailesinin yaşadığı Necran yakınlarındaki Hubbân’da Surmubenîkays köyünde dünyaya geldiği söylenebilir. Dönemin tanınmış âlimlerinden ders okudu. Dinî eğitimini Surm ve çevresinde tamamladıktan sonra San’a’ya 40 km. uzaklıktaki Sülâ’ya yerleşti. Hocalarının başında Zeydiyye’nin önde gelen âlimlerinden Hasan b. Muhammed en-Nahvî es-San’ânî gelir. On-dan semâ yoluyla aldığı rivayetler dışında *et-Tezkiretü’l-fâhire* ve *et-Teysîr* adlı kitaplarıyla İmam Yahyâ b. Hamza el-Müeyyed-Billâh’in *el-İntişâr*’ını ve Emîr Ali b. Hüseyin’in *Kitâbü’l-Lüma’*’ını okuyup icâzet aldı. Abdullah b. Yahyâ b. Hamza, Ali b. İbrâhim b. Atıyye, İsmâil b. İbrâhim b. Atıyye ve özellikle Emîr Hüseyin b. Muhammed’in *Şifâ’ü’l-üvâm*’ını okuduğu Ahmed b. Ali b. Mürgam da kendisine icâzet veren hocalarındandır. Öğrencileri arasında Zeydiyye fıkhihına dair *el-Beyân* adlı eserin müellifi Yahyâ b. Ahmed b. Muzaffer, Ebû’l-Atâyâ Abdullah b. Yahyâ el-Hüsey-nî, Süleyman b. Muhammed b. Mutahhar, Mutahhar b. Muhammed b. Süleyman sayılabilir. Fakih Yûsuf’un ülkedeki siyasî gelişmeleri yakından takip ettiği ve gerektiğinde bazı Zeydiyye imamlarına destek verdiği anlaşılmaktadır. 801 (1399) yılında hapisten kaçan İbnü’l-Murtazâ, Sülâ’da onun yanına sığınmıştır (İbrâhim b. Kâsım, III, 1278). Hayatının sonuna kadar ted-rîs faaliyetlerine devam eden Fakih Yûsuf 13 Cemâziyelâhîr 832’de (20 Mart 1429) Sülâ’da vefat etti, kabri daha sonra ziyaretgâh haline gelmiştir. Takvasıyla bilinen, IX. (XV.) yüzyılda Yemen’de Zeydiyye’nin müctehid ve muhakkik âlimleri arasında gösterilen Fakih Yûsuf yaygın görüşlere ters düşse de kendi ictihadını açıklamak-

tan çekinmezdi. Nitekim Kadı Abdullah b. Hasan ed-Dewvârî’nin ilim öğretene, fetva veren veya kadılık yapanlar gibi bir maslahatı yerine getirenler söz konusu olduğunda bunların zenginlerine de zekât verilebileceği yönündeki görüşüne karşı çıkmıştır (İsmâil b. Ali el-Ekva’, III, 1556).

Eserleri. 1. *Tefsîrû’s-Semerâti’l-yânî’a ve’l-ahkâmî’l-vâziha el-kâtî’a* (I-V, nşr. Muhammed Kâsım el-Hâşimî – Abdullah Abdullah el-Hûsî, San’a 1423/2002). Birçok öğrencisi tarafından okunup çoğaltılan eser, Emîr İzzeddin b. Muhammed’in *er-Ravza ve’l-gadîr* adlı tefsirindeki eksiklikleri tamamlamak üzere telif edilmiştir (*Tefsîrû’s-Semerâti’l-yânî’a*, I, 31-32). Başta Mu’tezile âlimlerinden Hâkim el-Cüsemî’nin *et-Tehzîb*’i ve Zemahşerî’nin *el-Keşşâf*’ı olmak üzere çeşitli kaynaklardan faydalanan müellif meşhur ve şâz kuraatleri zikredip bunlara göre çıkarılan hükümleri belirtir. Âyetlerden elde edilen mânalara (semerât) işarette bulunur, tefsir ve açıklamalarda Arap dili ve şiiriyle istişhâd eder. Bazan zayıf ve mevzû rivayetlerle Zeydiyye’nin görüşlerini savunmaya çalışır. Bununla birlikte müellif eserinde seften ve sonraki âlimlerden nakledilen görüş ve rivayetler dışında çeşitli mezheplerin görüşlerine de yer verir. Tefsirde zaman zaman kelâm konularına da temas edilir. Eser üzerine Abdullah b. Muhyiddin el-Arrâsî (ö. 1180/1766) *el-Fütühâtü’l-ilâhiyye fi tahrici mâ fi’s-Semerât mine’l-ehâdisi’n-nebeviyye* adıyla bir çalışma yapmış (Brockelmann, II, 251), Muhammed Mahfûz Şüveylim *el-Cüz’ü’l-evvel min kitâbi Semerâti’l-yânî’a ve’l-ahkâmî’l-vâziha el-kâtî’a li’l-fakih Yûsuf b. Osmân ez-Zeydî eş-Şülâ’î dirâse ve tahkîk* ismiyle bir doktora tezi (Ezher Üniversitesi, Kahire 1406/1986), Meclî Hüseyin Ahmed Meclî de *Menhecû’l-fakih Yûsuf eş-Şülâ’î fi kitâbihi eş-Semerâti’l-yânî’a ve’l-ahkâmî’l-vâziha el-kâtî’a* adıyla bir yüksek lisans tezi (2006, Kahire Üniversitesi) hazırlamıştır. **2.** *ez-Zühûrû’l-müşrika ve’n-nefehâtü’l-abi-ka*. Emîr Ali b. Hüseyin’in *Kitâbü’l-Lüma’* adlı eseri üzerine yapılmış bir ta’lik çalışmasıdır (*el-Fihristü’s-şâmil*, IV, 596-598). **3.** *el-İstibşâr fi muhtasarı Kitâbi’l-İntişâr*. Yahyâ b. Hamza’ya ait eserin muhtasarı olup San’a’da yazma nüshaları bulunduğu kaydedilmektedir (Abdüsselâm b. Abbas el-Vecîh, s. 1173). **4.** *Ta’lik ‘ale’z-Ziyâ-dât*. Hasan b. Muhammed en-Nahvî’nin eserine dair bir çalışmadır. Bu eserin Ahmed b. Hüseyin el-Hârûnî’nin *ez-Ziyâ-dât*’ı üzerine yapılmış bir ta’lik olduğu da